

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Володимир Фігурський,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
і криміналістики
Львівського національного університету імені Івана
Франка
ORCID: 0000-0002-5329-8985
DOI 10.32782/2306-9082/2024-56-5

УДК 343.138-343.148

Система процесуальних дій пізнавальної спрямованості у розгляді кримінального провадження судом першої інстанції

Дослідження суті процесуальних дій пізнавальної спрямованості під час розгляду кримінального провадження судом першої інстанції у єдності їх властивостей та зв'язків можливе, використовуючи системний підхід. За його допомогою такі процесуальні дії розглядаються як організована і взаємозв'язана множина елементів, що утворюють єдність. Тобто система.

Питання, пов'язані із системою процесуальних дій пізнавальної спрямованості у розгляді кримінального провадження судом першої інстанції, висвітлювали у своїх наукових розвідках О. Коровайко, І. Кравчук О. Литвин, А. Маланюк, Ю. Мирошніченко, В. Тимошук, І. Шепітько та інші українські процесуалісти. Водночас, ця проблематика ними розглядалася побічно

в аспекті дослідження ширшого кола питань, зокрема з'ясування особливостей доказування в суді першої інстанції, вивчення центральної частини судового розгляду кримінального провадження. З огляду на це, у науці кримінального процесу не виокремлені та не проаналізовані ознаки системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості у розгляді кримінального провадження судом першої інстанції. Досі у кримінальній процесуальній доктрині відсутній загальноприйнятий підхід до наповнення цієї системи конкретними елементами.

Мета статті – сформулювати ознаки системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості під час розгляду кримінального провадження судом першої інстанції, охарактеризувати її елементи.

Система процесуальних дій пізнавальної спрямованості в суді першої інстанції характеризується ознаками, притаманними системі – цілісністю, повнотою, ієрархічністю, взаємодією з іншими системами кримінального провадження.

Ознака **цілісності системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості у судовому розгляді кримінального провадження** відображає її нормативну, теоретичну і прикладну автономність серед усіх засобів кримінального процесуального доказування.

Цілісність, насамперед, характеризується *множиною елементів*. Елемент будь-якої системи становить найменша окрема одиниця з властивостями самостійності та функціональності. У контексті процесуальних дій пізнавальної спрямованості зокрема йдеться про допит обвинуваченого (ст. 351 КПК України), пред'явлення для впізнання (ст. 355 КПК України), огляд на місці (ст. 361 КПК України).

Наступну характеристику цілісності системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості становить її *єдність*. Кожна процесуальна дія має свої особливості, що полягають у сфері застосування, методах пізнання, котрі закладені в її основу, підставах і процесуальному порядку проведення, одержаних за наслідками її виконання результатах. Утім, процесуальні дії, про які йдеться, не є роз'єднаними і незалежними одні від одних частинами. Інакше кажучи, систему помилково зводити до простої сукупності елементів. Важливо враховувати спільне функціонування усіх її складових. А ці складові забезпечують дослідження доказів судом та учасниками судового провадження. Єдність процесуальних дій пізнавальної спрямованості простежується у: спільності мети, значення та науковій методології їх функціонування; суб'єктах, правилах їх проведення і фіксації одержаних результатів, що ґрунтуються на засадах

кримінального провадження та загальних положеннях судового розгляду.

Ще однією характеристикою цілісності системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості є *зв'язок між елементами, що її наповнюють*. Його суть полягає в наявності положень кримінального процесуального закону, що врегульовують порядок проведення кореспондуючих процесуальних дій. Так, перехресний допит свідка може відбутися лише після його прямого допиту (ч. 7 ст. 352 КПК України). Так само допит експерта в суді можливий опісля проведення ним експертного дослідження і формулювання висновку за його наслідками (ст. 356 КПК України).

Повнота системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості в суді першої інстанції полягає у її наповненні такою кількістю елементів, які б дали можливість суду та учасникам судового провадження з'ясувати обставини, що мають значення і підлягають доказуванню шляхом дослідження доказів.

Визначення повноти системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості під час судового розгляду кримінального провадження становить складність. Річ у тім, що кримінальний процесуальний закон не лише не дає їх нормативної дефініції, але й не містить їх переліку. Про закріплення окремої структурної одиниці, присвяченої означеним процесуальним діям, на зразок глав 20 і 21 КПК України, взагалі не йдеться. Така тенденція спостерігається вже більше століття: таке ж правове регулювання було притаманне й радянській кодифікації кримінального процесуального права 1922, 1927 та 1960 років.

Утім, у КПК України все ж створені передумови для формування базового каталогу процесуальних дій пізнавальної спрямованості під час розгляду кримінального провадження судом першої інстанції, що ґрунтується

на змісті глави 28 «Судовий розгляд», а також ст.ст. 474, 500, 512, 530 КПК України.

З цього приводу О. Литвин зазначає, що «діюча система судово-слідчих дій у судовому розгляді не уніфікована в межах однієї статті КПК. Аналіз положень КПК України дозволяє виділити у цій системі такі елементи: допит обвинуваченого (ст. 351), допит свідка (ст. 352), допит потерпілого (ст. 253), пред'явлення для впізнання (ст. 355), проведення експертизи (ст. 332), допит експерта в суді (ч. 1 ст. 356), дослідження речових доказів (ст. 357), дослідження документів (ст. 358), дослідження звуко-відеозаписів (ст. 359), огляд на місці (ст. 361), доручення провести слідчі (розшукові) дії (ч. 3 ст. 333), тимчасовий доступ до речей і документів (чч. 1, 2 ст. 333). Прийняття речей і документів та витребування речей і документів у КПК прямо не закріплені, однак наявність у суду таких повноважень впливає із норм більш загального характеру, і тому їх слід вважати судовими діями» [1, с. 126]. Подібну систему також виокремлює І. Кравчук [2, с. 129].

Зі змісту наведеного переліку процесуальних дій пізнавальної спрямованості вбачається, що автор намагався надати йому максимально наповнення. Якщо врахувати ще й таку процесуальну дію як одержання консультацій та роз'яснень спеціаліста (ст. 360 КПК України), то запропонований каталог, за критерієм наявності відповідної статті кримінального процесуального закону, уявляється повним.

Утім такий підхід не позбавлений вад.

Насамперед, йому не завадить точність. Так, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 99 КПК України документами визнаються зокрема матеріали звукозапису, відеозапису. З логіко-граматичного тлумачення випливає наявність двох «процесуальних дій»,

присвячених дослідженню документів упродовж судового розгляду кримінального провадження. Використання понять «дослідження речових доказів», «дослідження документів» не розкриває конкретні процесуальні дії, що проводяться у межах цього елементу процесу доказування з такими видами доказів. Для прикладу, речові докази можуть бути досліджені шляхом їх огляду, проведення експертизи і допиту експерта щодо сформульованого ним висновку, отримання консультацій і роз'яснень спеціаліста з приводу речових доказів. Так само, просте перерахування суб'єктів давання показань упродовж з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами не акцентує на істотних відмінностях між допитом під час досудового розслідування та судового розгляду. Окрім огляду на місці, під час судового розгляду кримінального провадження можуть бути проведені ще й огляд документів та огляд речових доказів. Насамкінець, доручення провести слідчі (розшукові) дії становить процесуальне рішення суду, а не процесуальну дію.

Також належить визначитися із термінологією. Адже судово-слідчі та судові дії – категорії не однопорядкові. До того ж, перша з них у кримінальному процесуальному законі не вживається.

Тож формування переліку процесуальних дій пізнавальної спрямованості у судовому розгляді кримінального провадження судом першої інстанції, виходячи з наявності відповідної статті КПК України, непродуктивно.

І. Шепітько за критерієм «вербальності» виокремила такі судові дії: допит обвинуваченого (ст. 351 КПК України); допит свідка (ст. 352 КПК України); допит потерпілого (ст. 353 КПК України); допит малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого (ст. 354 КПК України); допит експерта в суді (ст. 356 КПК України);

консультації та роз'яснення спеціаліста (ст. 360 КПК України). Своєю чергою, до суто невербальних судових дій дослідниця віднесла: дослідження речових доказів (ст. 357 КПК України); дослідження документів (ст. 358 КПК України); дослідження звуко-і відеозаписів (ст. 359 КПК України); огляд на місці (ст. 361 КПК України). Насамкінець, пред'явлення для впізнання, призначення та проведення судових експертиз (залучення експерта) наповнюють групу змішаних судових дій [3, с. 88-89, 122, 139, 149].

Підхід до розкриття змісту системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості у судовому розгляді кримінального провадження через їх класифікацію за способом одержання відомостей про факти та обставини, що підлягають доказуванню, уявляється значно результативнішим.

Утім, він не гарантує точності і повноти характеристики означеної системи. Насамперед, не заводить вкотре наголосити, що дослідження доказів не є процесуальною дією, а визначальним елементом процесу доказування в суді першої інстанції, що реалізується за допомогою відповідних процесуальних дій пізнавальної спрямованості. Окрім того, складовими системи, що розглядається, є витребування та отримання доказів від учасників судового провадження, тимчасовий доступ до речей і документів, окремі слідчі (розшукові) дії за судовим дорученням.

Вивчивши відповідні положення кримінального процесуального закону, В. Тимошук дійшов такого висновку: «Системний аналіз глави 28 КПК України дозволяє констатувати про можливість здійснення під час судового розгляду за клопотанням сторін кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а у деяких випадках й за власною ініціативою суду таких слідчо-судових дій: 1) допиту обвинуваченого, свідків,

потерпілого, експерта; 2) пред'явлення осіб та предметів для впізнання; 3) судового огляду; 4) дослідження документів; 5) відтворення звуко-і відеозаписів; 6) одержання консультацій та роз'яснень спеціаліста; 7) проведення експертизи. Самостійне вчинення учасниками судового провадження, судом упродовж судового розгляду інших слідчих (розшукових) дій слід розглядати як порушення процесуальної форми, що спричиняє недопустимість доказів, одержаних за їх наслідками» [4, с. 297].

Вищенаведений перелік процесуальних дій пізнавальної спрямованості дає підстави для таких міркувань.

Перше. Наповнення пп. 1-6 впливає з положень § 3 «Процедура судового розгляду» глави 28 КПК України, натомість п. 7 ґрунтується на змісті § 1 «Загальні положення судового розгляду» тієї ж глави. Тож законодавцеві не вдалося методологічно повно і точно закріпити правове регулювання проведення процесуальних дій пізнавальної спрямованості в одному структурному підрозділі КПК України. Дослідники мають рацію, що місце такої процесуальної дії як проведення експертизи за ухвалою суду (ст. 322 КПК України) – у § 3 глави 28 КПК України [5, с. 128; 6, с. 45].

Друге. Дослідження документів наряд чи становить компонент системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості у суді першої інстанції. У судовому розгляді підлягають дослідженню не лише документи, а й інші докази. Їх дослідження є необхідним елементом процесу доказування, без якого суд зазвичай не може ухвалити рішення за наслідками судового розгляду. Дослідження документів відбувається за допомогою процесуальних дій пізнавальної спрямованості. Тож коректніше вести мову про оголошення, огляд документів, їх експертне дослідження, допит експерта з приводу наданого ним висновку за наслідками

експертного дослідження документів, відтворення звукозапису та демонстрація відеозапису, отримання консультацій та роз'яснень спеціаліста щодо документів.

Третє. Аналізований перелік не вичерпує процесуальні дії пізнавальної спрямованості, що можуть бути проведені під час розгляду кримінального провадження в суді першої інстанції. Так, до цих дій також належать витребування та отримання доказів від учасників судового провадження, тимчасовий доступ до речей і документів, а також проведення слідчих (розшукових) дій за дорученням суду.

Водночас, В. Тимошук має рацію, «що законодавець не передбачив можливості самостійного виконання вищезазначеними суб'єктами кримінального провадження у межах з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами обшуку, освідування та слідчого експерименту» [4, с. 297]. Також доречно дослухатись до його думки, що «КПК України не встановив єдиних правових засобів пізнавального характеру для стадій досудового розслідування і судового розгляду. З огляду на це, кримінально-процесуальний закон дозволяє сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також суду під час з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами самостійно вчиняти лише ті слідчо-судові дії, що визначені ст.ст. 332, 351–361 КПК України. Решту слідчих (розшукових) дій, за наявності для цього підстав, хоча й не заборонено проводити впродовж судового розгляду, однак суб'єктом їх здійснення виступатиме орган досудового розслідування за ухвалою суду про доручення на їх проведення. Понад те, результативність виконання обшуку у стадії судового розгляду не витримує критики, а формальна можливість учинення ще й негласних

слідчих (розшукових) дій перебуває у колізії з приписами глави 21 КПК України. З іншого боку, законодавець не виправдано, попри існування необхідних організаційних та гносеологічних умов, не надав можливості проводити під час з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами деякі різновиди освідування та слідчого експерименту» [4, с. 298].

Пропозиції щодо розширення системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості під час судового розгляду кримінального провадження в суді першої інстанції висловлювались і раніше [7, с. 430, 431–432; 8, с. 12, 15; 1, с. 130–137; 3, с. 137–138, 148–149]. Запропоновано доповнити цю систему слідчим експериментом, перевіркою показань на місці, освідуванням, оголошенням показань обвинуваченого, потерпілого, свідка.

На переконання окремих дослідників, для проведення деяких з вищенаведених процесуальних дій перешкоди відсутні – «суд з дотриманням етичних норм, обумовлених публічним характером судового дослідження, може провести в судовому засіданні освідування особи» [9, с. 132].

Така позиція суперечить чинному нормативному регулюванню процесуальних дій пізнавальної спрямованості, що здійснюють упродовж судового розгляду кримінального провадження, проте може бути використана *de lege ferenda*.

Понад те, висловлена думка про приналежність до процесуальних дій пізнавальної спрямованості отримання зразків для експертного дослідження: «Не всі норми, які стосуються порядку проведення процесуальних дій суду зосереджено в розділі IV КПК України «Судове провадження в першій інстанції». Так, наприклад, у главі двадцятій цього Кодексу, норми якої регулюють порядок проведення слідчих (розшукових) дій, зустрічаємо

положення щодо отримання судом зразків для експертного дослідження (ч. 1 ст. 245)» [9, с. 132].

Навряд чи можна погодитись з тим, що отримання зразків для експертизи становить елемент системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості у розгляді кримінального провадження судом першої інстанції. Зразки, що одержують у ході проведення цієї процесуальної дії, не є речовими доказами, а лише допоміжним матеріалом для встановлення totoжності або відмінності об'єктів під час їх експертного дослідження. Ця дія є передумовою для проведення експертизи. Такий висновок підтверджується й положенням ч. 1 ст. 245 КПК України – у випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом.

Незважаючи на формування системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості у розгляді кримінального провадження судом першої інстанції впродовж тривалого часу, доводиться стверджувати про її недосконалість, ураховуючи компоненти, що становлять її зміст. Відсутність у кримінальному процесуальному законі визначення категорії «процесуальні дії пізнавальної спрямованості» та (або) її нормативних ознак ускладнює напрацювання науково-обґрунтованих і практично затребуваних пропозицій щодо наповнення їх системи новими складовими. Водночас, аналізована система повинна бути захищеною від розширення довільними елементами. Новий елемент повинен вносити свою частку у підвищення ефективності системи загалом. Інакше кажучи, суд та учасники судового провадження мають володіти набором інструментів, що дає можливість виконати завдання судового розгляду зокрема і кримінального провадження загалом, беручи до уваги ті основні

кримінальні процесуальні функції, які ці суб'єкти кримінального провадження реалізують.

На відміну від зарубіжного кримінального процесуального регулювання, у главі 28 «Судовий розгляд» КПК України безпосередньо не передбачено можливості проведення таких процесуальних дій як оголошення показань, а також витребування та отримання судом доказів від учасників судового провадження.

Незважаючи на це, спроможність здійснення означених процесуальних дій пізнавальної спрямованості впливає з низки положень кримінального процесуального закону.

Розпочнімо з оголошення показань.

У ч. 15 ст. 353 КПК України зазначено, що суд має право призначити одночасний допит двох чи більше вже допитаних учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих, обвинувачених) для з'ясування причин розбіжності в їхніх показаннях, який проводиться з урахуванням правил, встановлених ч. 9 ст. 224 цього кодифікованого акта. Абзац 3 ч. 9 ст. 224 КПК України містить положення про те, що оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань. Крім того, у ч. 5 ст. 225 КПК України встановлено, що з метою перевірки правдивості показань особи та з'ясування розбіжностей з показаннями, наданими в порядку, передбаченому ст. 225 КПК України, вони можуть бути оголошені при її допиті під час судового розгляду. Тож оголошення показань як процесуальна дія пізнавальної спрямованості в суді першої інстанції нормативно закріплена у кримінальному процесуальному законі, використовується в судовій практиці [10; 11; 12], проте § 3 глави 28 КПК України не завадило б доповнити окремою статтею, присвяченою її регламентації.

На протипагу оголошенню показань, можливість оголошення документів

наповнює зміст процедури судового розгляду кримінального провадження. Так, відповідно до ч. 1 ст. 358 КПК України протоколи слідчих (розшукових) дій та інші долучені до матеріалів кримінального провадження документи, якщо в них викладені чи посвідчені відомості, що мають значення для встановлення фактів і обставин кримінального провадження, повинні бути оголошені в судовому засіданні за ініціативою суду або за клопотанням учасників судового провадження. Серед прав присяжного у п. 4 ч. 1 ст. 386 КПК України закріплена можливість просити головуючого роз'яснити зміст оголошених у судовому засіданні документів.

А. Маланюк справедливо стверджує, що «пізнати суть доказової інформації, що міститься у документі у формі знаків письма чи звуків, можна лише прочитавши чи заслухавши його – оголосивши. Проте, якщо під час досудового слідства пізнання такого роду інформації здійснюється слідчим самостійно, що й не обумовлює виділення в законі такої дії, то суд діє в умовах змагального процесу, що змушує його оголошувати зміст документу, з метою пізнання цих відомостей як суддею, так і сторонами. Для кращого дослідження інформації про обставини злочину, що містяться у документі, учасники судового засідання можуть задавати один одному запитання або ж давати пояснення, а суд зобов'язаний вислухати їх зауваження. В такий спосіб й відбувається дослідження доказу, що міститься у даному джерелі» [7, с. 431-432].

Натомість можливість витребування та отримання судом доказів від учасників судового провадження ґрунтується на таких нормах КПК України.

Перше. У ч. 2 ст. 22 КПК України закріплено, що сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших

процесуальних прав, передбачених кримінальним процесуальним законом.

Друге. Вищенаведене положення конкретизоване у процесуальних правах сторін та інших учасників судового провадження. Зокрема, у відповідності до п. 12 ч. 3 ст. 42 КПК України підозрюваний вправі заявляти клопотання про проведення процесуальних дій. Трансформація його процесуального статусу в обвинуваченого не дає підстав стверджувати про відсутність в останнього означеного права. Не випадково у п. 2 ч. 4 ст. 42 КПК України встановлено, що обвинувачений *також* (курсив мій. – **В.Ф.**) має право збирати і подавати суду докази. Своєю чергою, ч. 4 ст. 46 КПК України визначено, що захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику. Крім того, у п. 4 ч. 1 ст. 56 КПК України зазначено, що протягом кримінального провадження потерпілий має право заявляти клопотання. Згідно з ч. 4 ст. 58 КПК України представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику. Так само, цивільний позивач має права і обов'язки, передбачені для потерпілого в частині, що стосується цивільного позову (ч. 3 ст. 61 КПК України), а цивільний відповідач наділений правами і обов'язками, передбаченими для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосується цивільного позову (ч. 3 ст. 62 КПК України). Насамкінець, відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 64¹ КПК України представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, протягом кримінального провадження має

право збирати і подавати суду докази, а п. 7 ч. 3 цієї ж статті надає йому можливість заявляти клопотання про проведення процесуальних дій.

Третє. Можливість заявлення клопотань передбачена і під час судового розгляду кримінального провадження. Так, згідно зі ст. 350 КПК України клопотання учасників судового провадження розглядаються судом після того, як буде заслухана думка щодо них інших учасників судового провадження, про що постановляється ухвала. Відмова в задоволенні клопотання не перешкоджає його повторному заявленню з інших підстав.

Четверте. Одним із способів збирання доказів у кримінальному провадженні є проведення інших процесуальних дій, до яких згідно із чч. 2, 3 ст. 93 КПК України належать витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок.

П'яте. Згідно з ч. 4 ст. 22 КПК України суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

Шосте. Відхилення судом клопотань учасників судового провадження про вчинення процесуальних дій для підтвердження чи спростування обставин, з'ясування яких може мати істотне значення для ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення, вважається неповнотою судового розгляду (п. 1 ст. 410 КПК України).

Сьоме. У судовій практиці витребування та отримання судом доказів за клопотанням учасників судового провадження не є рідкістю. Для прикладу, в одному з кримінальних проваджень прокурор звернувся до суду

з клопотанням про витребування з місцевої лікарні швидкої медичної допомоги медичну картку, а з СУ ГУ НП в Миколаївській області постанову про призначення групи слідчих у цьому кримінальному провадженні [13]. У іншій кримінальній справі прокурором надано документи щодо непритягнення до відповідальності обвинуваченого, неперебування його на обліку у лікаря-психолога та лікаря-нарколога [14].

Утім, заслуговує підтримки позиція про закріплення у КПК України окремої статті про витребування та отримання доказів від учасників судового провадження [15, с. 188].

Підсумовуючи вищезазначені міркування, під час судового розгляду кримінального провадження в суді першої інстанції закріплено нормативну можливість проведення таких процесуальних дій пізнавальної спрямованості:

- судовий допит;
- оголошення показань і документів;
- відтворення звуко- і відеозаписів;
- одержання консультацій та роз'яснень спеціаліста;
- пред'явлення для впізнання;
- судовий огляд;
- проведення судової експертизи;
- витребування та отримання судом доказів від учасників судового провадження;
- тимчасовий доступ до речей і документів;
- окремі слідчі (розшукові) дії за судовим дорученням.

У контексті аналізованих питань не зайвою буде загальна характеристика зарубіжного досвіду нормативного регулювання цієї проблематики.

Простежується диференційований підхід до кількості елементів системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості. Основу системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості вивчених нами законодавчих актів, що регламентують кримінальне провадження в державах загальної та континентальної систем права, становлять

допит, оголошення документів та огляд речових доказів. Цю систему також наповнюють такі процесуальні дії як: проведення експертизи, витребування доказів та пред'явлення для впізнання.

З іншого боку, аналог одержанню консультацій та роз'яснень спеціаліста (ст. 360 КПК України) у КПК інших держав відсутній. Щоправда у ст. 292¹ КПК Естонської Республіки передбачено допит спеціаліста [16]. Водночас, проведення слідчих дій за дорученням суду (чч. 3–6 ст. 333 КПК України) властиве ще й литовському (ст. 287 КПК Литви) [17] та молдовському (ч. 1 ст. 122, ч. 7 ст. 154, ч. 3 ст. 157) [18] правовому регулюванню. Специфікою характеризується підхід польського законодавця до проведення процесуальних дій поза судовим розглядом кримінального провадження. Art. 395 КПК Республіки Польща наділяє суд повноваженням доручити проведення низки процесуальних дій (допиту, огляду речових доказів) судді, який входить до складу суду, що розглядає справу, або суду за місцем проживання допитуваного чи зберігання речових доказів. Окрім того, суд вправі доручити прокурору усунути виявлені під час судового розгляду істотні недоліки досудового розслідування, виправлення яких судом перешкоджало б ухваленню правосудного судового рішення в розумний строк. Необхідні процесуальні дії прокурор може провести самостійно чи дати відповідну вказівку поліції (art. 395 КПК Республіки Польща) [19]. В останньому випадку фактично йдеться про повернення справи на додаткове розслідування – інститут відомий КПК України 1960 р.

У КПК окремих держав каталог процесуальних дій пізнавальної спрямованості під час судового розгляду кримінального провадження відкритий. Так, у ст. 287 КПК Литовської Республіки зазначено, що під час розгляду справи суд має право вчинити будь-яку процесуальну дію, передбачену

частинами другою, третьою, четвертою та п'ятою глави XIV цього кодифікованого акта. Вивчення означених частин глави XIV КПК Литовської Республіки дає підстави стверджувати, що до таких процесуальних дій належать очна ставка (ст. 190), пред'явлення для впізнання (ст.ст. 191-195), перевірка показань на місці (ст. 196), експеримент (ст. 197) та огляд (ст.ст. 205-207) [17]. Своєю чергою, ст. 375 КПК Республіки Молдова встановлено, що за клопотанням сторін у разі необхідності під час розгляду справи суд може в порядку, встановленому цим Кодексом, вчинити інші процесуальні дії для з'ясування обставин справи. Йдеться про відтворення події (ч. 1 ст. 122 КПК Республіки Молдова), одержання зразків для порівняльного дослідження (ч. 7 ст. 154 КПК Республіки Молдова) та витребування документів (ч. 3 ст. 157 КПК Республіки Молдова) [20]. Щоправда, одержання зразків для порівняльного дослідження, як зазначалося вище, саме по собі нічого не доводить та не спростовує, становить передумову експертного дослідження, а тому не наповнює систему процесуальних дій пізнавальної спрямованості суду та учасників судового провадження.

Загалом українська система процесуальних дій пізнавальної спрямованості відрізняється чималою різноманітністю складових у порівнянні із зарубіжним правовим регулюванням. Утім, цей факт не свідчить про відсутність необхідності удосконалення її наповнення.

Ієрархічність ознака системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості полягає в тому, що кожен її компонент становить самостійну систему вужчого рівня (підсистему). Зокрема, судовий огляд охоплює огляд на місці, огляд речових доказів та огляд документів. Натомість у межах судового допиту можна виокремити прямий, перехресний, повторний та одночасний допит двох чи більше вже

допитаних осіб. Пред'явлення для впізнання в суді за об'єктами поділяється на впізнання речових доказів та живих осіб. Зазначене стосується й інших процесуальних дій пізнавальної спрямованості.

Така ознака системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості як **взаємодія з іншими системами кримінального провадження** полягає у тому, що зазначена система розкриває свої властивості та призначення у взаємозв'язку з іншими кримінальними процесуальними системами. Найтісніші зв'язки простежуються із системами загальних положень судового розгляду, слідчих (розшукових) дій, заходів забезпечення кримінального провадження, доказів. З іншого боку,

система процесуальних дій пізнавальної спрямованості функціонує в межах складнішої системи – судового розгляду кримінального провадження.

Висновки і пропозиції. Тож система процесуальних дій пізнавальної спрямованості під час розгляду кримінального провадження судом першої інстанції – це упорядкована сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій, що характеризується цілісністю, повнотою, ієрархічністю, взаємодією з іншими системами кримінального провадження, зумовлена процесуальними особливостями судового розгляду кримінального провадження та спрямована на досягнення його мети і завдань.

Список використаних джерел

1. Литвин О. В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2015. 214 с.
2. Кравчук І. І. Особливості провадження судових дій під час судового розгляду кримінальних проваджень. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 127–131.
3. Шепітько І. І. Судовий розгляд (судове слідство) в системі судового провадження у першій інстанції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2018. 269 с.
4. Тимошук В.Є. Процесуальні дії, що проводяться під час з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 295–299.
5. Антошак Д. І. Суть та значення загальних положень судового розгляду кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2017. № 28. С. 127–130.
6. Рафальонт С. Р., Бобченко Н. Р. Загальні положення судового розгляду кримінального провадження : монографія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2024. 380 с.
7. Маланюк А. Слідчі дії у судовому розгляді кримінальної справи. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали XII регіональної науково-практичної конференції. 9–10 лютого 2006 р. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. С. 430–432.
8. Коровайко О. І. Особливості провадження дій, спрямованих на збирання та перевірку доказів в ході судового слідства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2010. 20 с.
9. Мирошниченко Ю. Поняття та види процесуальних дій суду в кримінальному провадженні. *Law. State. Technology*. 2022. Вип. 1. С. 130–135.
10. Вирок Комунального районного суду м. Запоріжжя від 6 березня 2023 р. у справі № 320/99/19 (провадження № 1-кп/333/610/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109386651>

11. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 22 грудня 2023 р. у справі № 1715/2825/12 (провадження № 1/569/1/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116034349>

12. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 9 травня 2024 р. у справі № 1-499/11 (провадження № 1/201/1/2023). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118945576>

13. Ухвала Центрального районного суду м. Миколаєва від 24 листопада 2022 р. у справі № 490/3342/22 (провадження № 1-кп/490/475/2022). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107541531>

14. Вирок Комсомольського міського суду Полтавської області від 22 травня 2024 р. у справі № 554/7149/22 (провадження № 554/7149/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119199112>

15. Крушинський С.А. Подання доказів у кримінальному судочинстві України: монографія. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2017. 247 с.

16. Code of Criminal Procedure of the Republic of Estonia. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013093/consolide>

17. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/en/TAD/TAIS.163482>

18. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146153&lang=ro

19. Kodeks postępowania karnego. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf>

20. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146153&lang=ro

Фігурський В. М. Система процесуальних дій пізнавальної спрямованості у розгляді кримінального провадження судом першої інстанції

Стаття присвячена проблематиці системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості, що проводять у суді першої інстанції під час судового розгляду кримінального провадження, та її елементів. Використовуючи результати досліджень у галузі теорії систем, ґрунтуючись на аналізі кримінального процесуального регулювання, автор дійшов висновку, що система процесуальних дій пізнавальної спрямованості у розгляді кримінального провадження судом першої інстанції становить множину елементів із взаємозв'язками, що утворюють єдність. До ознак системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості у розгляді кримінального провадження судом першої інстанції віднесено цілісність, повноту, ієрархічність, взаємодію з іншими системами кримінального провадження.

Аргументовано, що цілісність, як перша ознака системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості у судовому розгляді кримінального провадження, характеризується множиною елементів, єдністю та зв'язком з елементами, що її наповнюють.

Зазначено, що визначення повноти системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості під час судового розгляду кримінального провадження становить складність. Річ у тім, що кримінальний процесуальний закон не лише не дає їх нормативної дефініції, але й не містить їх переліку. Про закріплення окремої структурної одиниці, присвяченої означеним процесуальним діям, на зразок глав 20 і 21 КПК України, взагалі не йдеться. Така тенденція спостерігається вже більше століття: таке ж правове регулювання було притаманне й радянській кодифікації кримінального процесуального права 1922, 1927 та 1960 років. Обґрунтовано, що під час судового розгляду кримінального провадження в суді першої інстанції закріплено нормативну можливість проведення таких процесуальних дій пізнавальної спрямованості: судовий допит; оголошення показань і документів; відтворення звуко- і відеозаписів; одержання консультацій та роз'яснень спеціаліста; пред'явлення для впізнання; судовий огляд; проведення судової експертизи; витребування та отримання судом доказів від учасників судового провадження; тимчасовий доступ до речей і документів; окремі слідчі (розшукові) дії за судовим дорученням.

Автор довів, що ієрархічність як ознака системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості полягає в тому, що кожен її компонент становить самостійну систему вужчого рівня (підсистему).

Насамкінець, така ознака системи процесуальних дій пізнавальної спрямованості як взаємодія з іншими системами кримінального провадження полягає у тому, що зазначена система з, одного боку, розкриває свої властивості та призначення у взаємозв'язку з іншими кримінальними процесуальними системами (зокрема, загальних положень судового розгляду, слідчих (розшукових) дій, заходів забезпечення кримінального провадження, доказів), а з іншого боку, функціонує в межах складнішої системи – судового розгляду кримінального провадження.

Використовуючи здобутки теорії систем та здійснивши оцінку нормативного регулювання, зроблено висновок, що система процесуальних дій пізнавальної спрямованості під час розгляду кримінального провадження судом першої інстанції – це упорядкована сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій, що характеризується цілісністю, повнотою, ієрархічністю, взаємодією з іншими системами кримінального провадження, зумовлена процесуальними особливостями судового розгляду кримінального провадження та спрямована на досягнення його мети і завдань.

Ключові слова: кримінальне провадження, судовий розгляд, процесуальні дії пізнавальної спрямованості, суд, учасники судового провадження, сторони кримінального провадження.

Fihurskyi V. System of procedural actions of cognitive orientation in the consideration of criminal proceedings by the court of first instance

The article is devoted to the problems of the system of procedural actions of a cognitive orientation, carried out in the court of first instance during the trial of criminal proceedings, and its elements. Using the results of research in the field of systems theory, based on the analysis of criminal procedural regulation, the author came to the conclusion that the system of procedural actions of a cognitive orientation in the consideration of criminal proceedings by the court of first instance consists of a set of elements with interconnections that form unity. The features of the system of procedural actions of a cognitive orientation in the consideration of criminal proceedings by the court of first instance include integrity, completeness, hierarchy, interaction with other systems of criminal proceedings.

It is argued that integrity, as the first sign of a system of procedural actions of a cognitive orientation in the judicial examination of criminal proceedings, is characterized by a plurality of elements, unity and connection with the elements that fill it.

It is noted that determining the completeness of the system of procedural actions of a cognitive orientation during the trial of criminal proceedings is a difficulty. The fact is that the criminal procedural law not only does not provide their normative definition, but also does not contain their list. There is no talk at all about establishing a separate structural unit dedicated to the specified procedural actions, such as chapters 20 and 21 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. This trend has been observed for more than a century: the same legal regulation was inherent in the Soviet codification of criminal procedural law of 1922, 1927 and 1960. It is substantiated that during the trial of criminal proceedings in the court of first instance, the normative possibility of conducting the following procedural actions of a cognitive orientation is established: judicial interrogation; announcement of testimony and documents; reproduction of sound and video recordings; obtaining consultations and explanations from a specialist; presentation for identification; judicial examination; conducting a forensic examination; requesting and receiving evidence from participants in the legal proceedings by the court; temporary access to things and documents; individual investigative (search) actions by court order.

The author proved that hierarchy as a feature of a system of procedural actions of cognitive orientation consists in the fact that each of its components constitutes an independent system of a narrower level (subsystem).

Finally, such a feature of the system of procedural actions of a cognitive orientation as interaction with other systems of criminal proceedings is that the specified system, on the one hand, reveals its properties and purpose in connection with other criminal procedural systems (in particular, general provisions of judicial proceedings, investigative (search) actions, measures to ensure criminal proceedings, evidence), and on the other hand, functions within the framework of a more complex system – judicial consideration of criminal proceedings.

Using the achievements of systems theory and evaluating regulatory regulation, it was concluded that the system of procedural actions of a cognitive orientation during the consideration of criminal proceedings by the court of first instance is an orderly set of interrelated and mutually conditioned procedural actions, characterized by integrity, completeness, hierarchy, interaction with other systems of criminal proceedings, determined by the procedural features of the judicial consideration of criminal proceedings and aimed at achieving its goals and objectives.

Key words: criminal proceedings, trial, procedural actions of a cognitive nature, court, participants in judicial proceedings, parties to criminal proceedings.